

METODICKÉ LISTY Z MATEMATIKY

pro gymnázia a základní vzdělávání

Jaroslav Švrček a kolektiv

Rámcový vzdělávací program pro gymnázia

Vzdělávací oblast: Matematika a její aplikace

Tematický okruh: Argumentace a ověřování

Typ úloh: Různé metody řešení

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Obsah

Metodický list 1	3

Různé metody řešení

Tematický okruh RVP G: Argumentace a ověřování

Klíčové pojmy: důkaz přímý, důkaz úplnou indukcí, důkaz sporem, důkaz matematickou indukcí, dělitelnost

Úloha

Dokažte, že číslo $n^3 - n$ je pro každé přirozené číslo n dělitelné šesti.

Řešení 1 (úroveň 1)

Předpokládané znalosti: obor přirozených čísel

Přímý důkaz

Protože $n^3 - n = (n - 1)n(n + 1)$, je $n^3 - n$ součinem tří po sobě jdoucích přirozených čísel.

Víme, že v posloupnosti přirozených čísel začínající číslem 1 je každé druhé číslo sudé (tj. dělitelné dvěma) a každé třetí je dělitelné třemi. Proto mezi každými třemi po sobě jdoucími přirozenými čísly musí být aspoň jedno číslo dělitelné dvěma a aspoň jedno číslo dělitelné třemi (nemusí být nutně různá).

Protože číslo je dělitelné šesti, právě když je dělitelné dvěma a zároveň třemi, je součin $(n + 1)n(n - 1)$ dělitelný šesti pro každé přirozené číslo n .

Metodické poznámky

Zadání úlohy lze zapsat takto: $\forall n \in \mathbb{N}: 6 \mid (n + 1)n(n - 1)$. Tuto formuli můžeme převést na tvar: $\forall n: [n \in \mathbb{N} \Rightarrow 6 \mid (n + 1)n(n - 1)]$. Přímý důkaz potom vychází z předpokladu $n \in \mathbb{N}$. Uvedenou implikaci lze nahradit větou obměněnou $\forall n: [6 \nmid (n + 1)n(n - 1) \Rightarrow n \notin \mathbb{N}]$. Důkaz této formule vycházející z předpokladu $6 \nmid (n + 1)n(n - 1)$ vedoucí k závěru $n \notin \mathbb{N}$ se nazývá důkazem nepřímým.

Řešení 2 (úroveň 1–2)

Předpokládané znalosti: zbytky při dělení, zbytkové třídy

Užitím tzv. úplné indukce

Každé přirozené číslo má při dělení šesti právě jeden z těchto zbytků: 0, 1, 2, 3, 4, 5. Každé přirozené číslo lze proto zapsat právě jedním z tvarů $6k$, $6k + 1$, $6k + 2$, $6k + 3$, $6k + 4$, $6k + 5$, kde k je vhodné celé nezáporné číslo.

Dosadíme do daného výrazu $(n + 1)n(n - 1)$ postupně každý z uvedených zápisů a ukážeme, že výsledkem je číslo dělitelné šesti.

$$6k : (6k + 1)(6k)(6k - 1) = 6 \cdot [(6k + 1)k(6k - 1)]$$

$$6k + 1 : (6k + 2)(6k + 1)(6k) = 6 \cdot [(6k + 2)(6k + 1)k]$$

$$6k + 2 : (6k + 3)(6k + 2)(6k + 1) = 6 \cdot [(2k + 1)(3k + 1)(6k + 1)]$$

$$6k + 3 : (6k + 4)(6k + 3)(6k + 2) = 6 \cdot [(3k + 2)(2k + 1)(6k + 2)]$$

$$6k + 4 : (6k + 5)(6k + 4)(6k + 3) = 6 \cdot [(6k + 5)(3k + 2)(2k + 1)]$$

$$6k + 5 : (6k + 6)(6k + 5)(6k + 4) = 6 \cdot [(k + 1)(6k + 5)(6k + 4)]$$

Ve všech případech (pro každé přirozené číslo n) je tedy součin $(n+1)n(n-1)$ dělitelný šesti.

Řešení 3 (úroveň 2)

Předpokládané znalosti: počet podmnožin množiny, kombinační čísla

Důkaz sporem

Při důkazu sporem zařadíme mezi předpoklady negaci dokazovaného tvrzení:

$$\neg[\forall n \in \mathbb{N}: 6 \mid (n+1)n(n-1)] \Leftrightarrow [\exists n \in \mathbb{N}: 6 \nmid (n+1)n(n-1)]$$

Snažíme se pak odvodit tvrzení, o němž víme, že je pravdivé, ale v teorii „obohacené“ o náš předpoklad se ukáže, že pravdivá je jeho negace (tj. spor s tím, co máme za prokázané).

Předpokládejme tedy, že platí $\exists n \in \mathbb{N}: 6 \nmid (n+1)n(n-1)$. Označme toto číslo jako k , potom $6 \nmid (k+1)k(k-1)$.

Uvažujme množinu, která má $k+1$ prvků. Počet všech jejích tříprvkových podmnožin je dán kombinačním číslem $\binom{k+1}{3}$. Vypočteme:

$$\binom{k+1}{3} = \frac{(k+1)k(k-1)}{6}$$

Víme, že počet podmnožin jakékoliv množiny je dán přirozeným číslem, není tedy možné, aby poslední zlomek $\frac{1}{6}(k+1)k(k-1)$ nešel krátit šesti. Přidaný předpoklad je tedy nepravdivý, pravdivá je jeho negace, tj. součin $(n+1)n(n-1)$ je pro každé přirozené číslo n dělitelný šesti.

Metodické poznámky

Kombinačních čísel lze použít k důkazům dělitelnosti analogických součinů odpovídajícím dělitelem, např. $n(n+1)(n+2)(n+3)$ číslem 24 apod. Lze je také použít v předpokladu přímého důkazu.

Řešení 4 (úroveň 3)

Předpokládané znalosti: princip matematické indukce

Důkaz užitím principu matematické indukce

Označme $T(n) = (n+1)n(n-1)$.

- (i) Pro $n = 1$ platí $T(1) = 0$, což je číslo dělitelné šesti.
- (ii) Předpokládejme, že pro některé přirozené číslo k je $T(k)$ dělitelné šesti. Ukážeme, že za tohoto předpokladu je číslem 6 dělitelné také $T(k+1)$.

$$\begin{aligned} T(k+1) &= (k+2)(k+1)k = [(k-1)+3](k+1)k = \\ &= (k-1)(k+1)k + 3(k+1)k = T(k) + 3k(k+1). \end{aligned}$$

Číslo $k(k+1)$ je součinem dvou po sobě jdoucích přirozených čísel, proto je sudé. Tedy číslo $3k(k+1)$ je dělitelné šesti. Jelikož podle předpokladu je číslo $T(k)$ dělitelné šesti, plyne z předcházejícího vztahu, že i $T(k+1)$ je dělitelné šesti.

Podle principu matematické indukce spojením kroků (i) a (ii) dostáváme, že $T(n)$ je dělitelné šesti pro každé přirozené číslo n .

Zdroj: dílo autora

Obrazový materiál:

Autor: RNDr. Miloslav Závodný; `mzavodny@gmail.com`, `miloslav.zavodny@upol.cz`